

TA'LIM TIZIMIDA PEDAGOGIK DAVRLAR VA TEXNOLOGIYALAR RIVOJLANISHI TARIXI

N.Adizov

BuxDPI magisrtanti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7689180>

Annatsiya. Hozirgi vaqtda butun dunyo bo'yicha iqtisodiyot tarmoqlari bilan birgalikda ta'lim tizimiga ham texnologiyalar, aniqrog'i pedagogik texnologiyalar kirib kelmoqda.

Pedagogik texnologiyalar ta'lim tizimi yangicha yondashuvlar asosida o'qitishni maqsad qiladi. Maqolada pedagogik davrlar va texnologiyalarni rivojlanish tarixiga odi ma'lumotlar keltirilgan.

Tayanch so'zlar: Texnika, gumanitar soha, texnologiya, YUNESKO, pedagogik texnologiya, didaktika, standart.

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ЦИКЛОВ И ТЕХНОЛОГИЙ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В настоящее время наряду с отраслями экономики в систему образования входят технологии, а точнее педагогические технологии. Образовательная система педагогических технологий направлена на обучение на основе новых подходов. В статье даны общие сведения об истории педагогического времени и развития техники.

Основные слова: Техника, гуманитарное направление, технология, ЮНЕСКО, педагогическая технология, дидактика, стандарт.

HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL PERIODS AND TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL SYSTEM

Abstract. At present, along with the branches of the economy, the education system includes technologies, or rather pedagogical technologies. The educational system of pedagogical technologies is aimed at teaching based on new approaches. The article provides general information about the history of pedagogical time and the development of technology.

Basic words: Technique, humanitarian direction, technology, UNESCO, pedagogical technology, didactics, standard.

Ilmiy texnik taraqqiyot XX asr oxiriga kelib faqatgina ko'plab ishlab chiqarish sohaslarini texnologiyalashtirishga sabab bo'lib qolmay, balki madaniyat sohasiga, bilimlar gumanitar sohaslariga ham kirib keldi. Bugungi kunda biz endi axborot, tibbiyot texnologiyalari haqida gapiramiz, shu jumladan ta'lim sohasida ham.

Pedagogik texnologiya deb odatda maqsadi ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish, ta'limda ko'zlangan natijalarga erishishga bo'lgan pedagogikaning yo'nalishiga aytiladi (M. Klarin, 1989).

“Pedagogik texnologiya” so'z birligi – bu inglizcha “an educational technology” – “ta'lim texnologiyasi” iborasining aniq bo'lmagan tarjimasidir.

“Pedagogik texnologiya” tushunchasi oxirgi paytlarda o'qitish nazariyasida yanada kengroq qo'llanilmoqda. Aynan “texnologiya” termini va uning “o'qitish texnologiyasi”, “ta'lim texnologiyasi”, “ta'limda texnologiya” kabi shakllariga pedagogik adabiyotlarda 100 dan ortiq ta'riflar berilgan.

Pedagogik adabiyotda pedagogik texnologiyaga berilgan boshqa ta'riflar (V.Bespal'ko, V.Guzeev, V.Slastenin, B.Lixachev, I.Volkov, M.Choshanov, M.Klarin, I.Lerner, Ch.Yudin va

boshqalar) ham keltiriladi, ammo ularning birortasi YuNeSKO taʼrifi darajasiga koʻtarila olmaganlar. Aytib oʻtilgan olimlar orasida pedagogik texnologiya toʻgʻrisidagi axborotni MDH mamlakatlari, jumladan, Oʻzbekistonda tarqalishida V.P.Bespalʼko va M.V.Klarinlarning taʼsiri kuchliroq. M.V.Klarin pedagogikadagi texnologik yondashuvning tarkibiy toʻzilishi va mazmuni toʻgʻrisida birmuncha toʻlaroq maʼlumotlarni eʼlon qilgan.

Pedagoglarning ish amaliyotida baʼzida texnologik kurilgan oʻqitish metodlari emas, balki foydali boʻlsada allaqachon oʻzlashtirilganlar “pedagogik texnologiya” tushunchasi bilan belgilanadi. Aslini olganda, pedagogik texnologiya – bu oʻqitishga oʻziga xos boʻlgan yangicha (innovatsiya) yondashuvidir. U pedagogikadagi ijtimoiy-muhandislik tafakkurining ifodalanishi, texnokratik ilmiy ongning pedagogika sohasiga koʻchirilgan tasviri, taʼlim jarayonining muayyan standartlashuvi hisoblanadi.

Pedagogik texnologiya koʻp jihatdan oʻtmish mashhur pedagoglarining orzulariga mos keladi. Didaktikaning asoschisi Yan Amos Komenskiy oʻn ettinchi asrdayoq taʼlimning “vaqt, fanlar va metodlarni mohirona taqsimlashdan” boshqa narsani talab qilmaydigan umumiy tartibini topishga harakat qilgandi.

Komenskiy fikricha, idealda oʻqitishning yagona mukammal metodi topilsa, “hamma narsa ogʻirliklari toʻgʻri muvozanatlangan soatga nisbatan aniqroq, faqat ana shunday mahorat bilan yaratilgan asbobda erishish mumkin boʻlgan bexatolik bilan ilgarilaydi”.

Jahon pedagogika fani ilmiy-texnika taraqqiyoti taʼsirini boshidan kechirib, psixologiya, kibernetika, tizimlar (sistema) nazariyasi, boshqaruv nazariyasi, boshqa fanlar muvaffaqiyatlarini birlashtirib, hozirda faol yangilanish (innovatsiya) jarayonlari bosqichida turar ekan, inson imkoniyatlarini samarali rivojlantirish amaliyotiga boy mahsul bermokda.

Aytib oʻtamiz, pedagogik texnologiya metodlari (oʻzining boshlangʻich maʼnosida) dastlab oʻqitishning harakatni tipik vaziyatdagi namuna (belgilangan qoida) boʻyicha oʻzlashtirish talab etiladigan reproduktiv darajasi uchun ishlab chiqilgandi. Reproktiv taʼlim har qanday taʼlimning zarur tarkibiy qismi hisoblanadi, u insoniyat jamgʻargan tajribani aniq oʻquv fani doirasida oʻzlashtirish bilan bogʻliq. Taʼlim uchun xuddi oʻzlari singari mashgʻulotni yuqori darajada oʻtkazishlariga imkon beradigan pedagogik yoʻnalishni (tsiklni) ishlab chiqmagan. Sababi, balkim, oʻtmishdagi mashhur pedagoglarning metodlari pedagog shaxsini koʻproq oʻz ichiga olgan boʻlsa kerak. Izdoshlarda nimadir yaxshiroq chiqqan, ammo umuman olganda, asoschilarnikidek boʻlmagan.

“Bizning pedagogik ishlab chiqarishimiz - yozgan edi A.S.Makarenko, - hech qachon texnologik mantiq asosida qurilmagan, u doimo axloqiy targʻibga asoslangan. Aynan mana shuning uchun ham bizda ishlab chiqarishning barcha muhim boʻlimlari: texnologiya jarayonini, ish bajarilishini hisobga olish, yaratuvchilik (konstruktorlik) ishi, moslamalarni qoʻllash, nazorat, ishga tushirish, yaroksizga chiqarish deganlar yoʻq”. (Koʻchirma V.Slastenin ishidan olindi, 1997 yil).

Sanoatda ijrochilar, agar ular texnik hujjatlar talablariga aniq rioya qilishsa, shakliga bogʻliq boʻlmagan, natijasi kafolatli minglab texnologik jarayonlar ishlab chiqilgan. Sanoat texnologik jarayonining asosini detalning ishchi chizmasi va yigʻuv birliklari chizmasi tashkil qiladi. Ular talablariga aniq rioya qilish detallarning oʻzaro almashinuvchanligini taʼminlaydi, texnologik jarayonning takrorlanadigan operatsiyalari esa qayta tiklanadigan texnologik tuzilmani tashkil

qiladi. Mana shuning uchun ham O‘zbekistonda chet el texnologiyasi asosida ishlab chiqariladigan avtomobilning sifati Janubiy Koreyada ishlab chiqarilgan avtomobil sifatidan farq qilmaydi.

Texnologiya - tushunchasi yunoncha “mahorat”, “san‘at”, “tushuncha”, “o‘rganish” demakdir. Texnologiya tushunchasi ishlab chiqarish jarayonidagi texnologiya operatsiyalar va mahsulotni tayyorlash mazmuni (sirlari) bilan bog‘langan. Texnologiya so‘zi zamirida jarayonlarni amalga oshirish usullari va vositalar haqida bilimlar yig‘indisi, shuningdek ob‘ektda sodir bo‘ladigan sifat o‘zgarishlari tushuniladi.

Ta‘lim texnologiyasi ta‘lim metodikasi tushunchasiga qaraganda kengroqdir.

O‘qituvchilar, talaba va o‘quvchilar jamoasida o‘zaro yordam, hamkorlik va ijodiy muhitni yaratishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o‘rni beqiyos hisoblanadi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta‘lim jarayonini har tomonlama mukammal loyihalashtirish, aniq maqsadlar qo‘yish va ularga kafolatlangan holda erishish, rejalashtirilgan natijalarni amalga oshirish imkonini beruvchi uzviy bog‘langan komponentlar yig‘indisi deb hisoblandi. Ushbu qoidadan kelib chiqqan holda har bir o‘qitiladigan mavzuga keng qamrovli loyiha ishlab chiqish bilan bir qatorda, o‘quv-metodik majmua tayyorlash yo‘lga qo‘yildi. Majmuaning tarkibiga loyihaga qo‘shimcha mavzuga daxldor bo‘lgan barcha axborotlar, tarqatma materiallar, ma‘lumotnomalar, manbalar, ulardan foydalanish metodikasi kiritildi.

Pedagogik texnologiya deganda, texnologik (ishlab chiqarishdagi) yondashuvlarga aynan o‘xshash bo‘lgan ta‘limda qo‘yilgan maqsadlarga erishish kafolatlangan (yakuniy natijani olish) ta‘lim jarayoni tushuniladi. Bunday ta‘lim jarayoni texnologiyalashtirilgan deyiladi. Texnologiyalashtirilgan ta‘lim jarayonida o‘qituvchi shaxsiga bog‘liq bo‘lmagan faqat o‘quvchi (talaba) ning shaxsi ehtiyojlari, talablari va xislatlariga asoslangan ta‘lim jarayonidir. O‘quvchi (talaba) ta‘lim jarayoni markazida turadi. Bunda darsni kim olib borayapti (tajribali o‘qituvchimi yoki yosh o‘qituvchimi) qat‘iy nazar ko‘zlangan yakuniy natija (maqsadga ko‘ra) ga erishish kafolatlanishi lozim. Ta‘limda o‘qituvchi faqat ijrochi vazifasini bajaradi.

Pedagogik texnologiyaga turli ta‘riflar mavjud.

YUNESKO ta‘rifi: Pedagogik texnologiya – ta‘lim berish va o‘zlashtirish usullarini yaratish, qo‘llash ularni yagona tizimga keltirish, yo‘li bilan inson salohiyati va texnik vositalarining barcha imkoniyatlaridan muvofiq foydalanib, bilimlar o‘zlashtirilishining eng maqbul jarayonidir.

Pedagogik texnologiyalardagi g‘oya maktab faoliyati yoki har qanday ta‘lim muassasi va ta‘limning asosiy zvenosi bo‘lgan ta‘lim jarayonini boshqariluvchanligidir.

T.Sakamoto (yapon mutaxasisi) ning fikricha pedagogik texnologiya bu pedagogikadagi fikrlashning tizimlash usulini qo‘llash bo‘lib, buni boshqacha qilib aytsak, ta‘limni tizimlashtirish (sistemalashtirish) yoki “sinf ta‘limini tizimlashtirish” dir.

Ba‘zida pedagogik ish tajribasida (avvalgi mavzularda keltirilgan) pedagogik texnologiyalarni allaqachon o‘zlashtirilgan (ma‘lum bo‘lgan) hatto foydali bo‘lgan ammo ta‘lim metodikasi texnologik yaratilmagan (tuzilmagan) deb tushunishadi. Lekin pedagogik texnologiya o‘ziga xos innovatsion yondashuvdir.

“Yangi pedagogik texnologiyalar” - psixologik va pedagogik bilimlar tarmog‘ida mustaqil fan sifatida shakllanishi va bu fanning o‘rni, mohiyati, fanning tarkibi, maqsadi hamda vazifalari respublikamizdagi “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” qonuni asosida yuqori malakali oliy ma‘lumotli kadrlarni tayyorlashga muvofiq belgilangan.

Xulosa. Ta'lim-tarbiya mazmuni, maqsad va vazifalari davrlar o'tishi bilan kengayib borishi natijasida uning shakl va usullari ham takomillashib bormokda. Xozirgi inson faoliyatining asosiy yunalishlari shu faoliyatdan kuzda tutilgan maqsadlarni tulik amalga oshirish imkoniyatini beruvchi yaxlit tizimga, yangi texnologiyalarga aylanib bormokda. Xuddi shu kabi ta'lim-tarbiya soxasida ham sungi yillarda pedagogik texnologiyaga amal kilina boshladi.

Pedagogik texnologiya tushunchasini ikki xil izoxlash mumkin: birinchidan, uning o'quv jaroyonida texnika vositalaridan foydalanishning kengayib borishini ifodalashi nazarda tutilib, ta'limdagi ukitishdagi texnologiya deb nomlash mumkin bo'lsa, ikkinchidan bu tushuncha o'quv jaroyonining o'zini ko'rish texnologiyasini bildiradi deb xulosa chiqarish mumkin.

REFERENCES

1. Yo'ldoshev J.G`., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari: -T.: «O`qituvchi», 2004 y.
2. Kolechenko A.e. Entsiklopediya pedagogicheskix texnologiy: Posobie dlya prepodavateley. – SPb.: KARO, 2002 g.
3. Tolipov O`.Q., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari
4. (o`quv qo`llanma).-T.: «Fan» nashriyoti, 2006 y.
5. ХАКИМОВ Х. Н. ЖИСМОНИЙ ВА МАЪНАВИЙ-АХЛОҚИЙ ТАРБИЯ ИНТЕГРАЦИЯЛАШУВИНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ //Academic research in educational sciences. – 2021. – Т. 2. – №. 4. – С. 479-483.
6. Arslonov Q. P., Hakimov X. N. Peculiar especially sport holidays in the life of the young generations //Europaische Fachhochschule. – 2014. – №. 3. – С. 50-51.
7. Farmonova, M. A. (2021). TA'LIM UMUNDORLIGINI OSHIRISHDA MOBIL ILOVALARNING O'RNINI. Academic research in educational sciences, 2(3), 695-699.
8. Фармонова, М. А. (2022). OLIY TA'LIM MUASSASASI TALABALARI UCHUN BOTANIKA FANIDAN YARATILGAN MOBIL ILOVANING DASTURIY IMKONIYATLARI: Farmonova Madina A'zamovna, tayanch doktorant. Buxoro davlat universiteti. Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал, (7), 122-130.
9. Azamovna, F. M. (2021). Possibilities of Mobile Applications to Improve the Quality of Education. International Journal on Orange Technologies, 3(10), 19-21.
10. Nozimovich, X. X., & A'zamovna, F. M. (2022). THE IMPORTANCE OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL SKILLS OF STUDENTS OF THE NON-SPECIALIST EDUCATION OF THE PEDAGOGICAL UNIVERSITY. Science and Innovation, 1(4), 206-212.
11. Hakimov, X., & Farmonova, M. (2022). PEDAGOGIKA UNIVERSITETINING NOMUTAXASSISLIK TA'LIM YO'NALISHI TALABALARIDA KASBIY MAHORATNI SHAKLLANISHIDA JISMONIY TARBIYA VA SPORTNING AHAMIYATI. Science and innovation, 1(B4), 206-212.
12. A'zamovna, F. M. (2021, October). Zamonaviy Ta'limda Mobil Ilovalar Orqali O'qitish Nazaryasi. In " ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM (pp. 95-96).